

begagnats såsom spishäll i stugan, ligga sedan förliden höst, då hällen utbröts ur spiselen, spridda kring trappstenen. Det felande är måhända ännu doldt i spismuren. Såsom upprest säges stenen haft sin plats vid landsvägen nedanför byn, ej långt från Norbosjön. — För omkring 20 år sedan, då de kvarvarande småstyckena ännu sammanhänge, blef ristningen å så väl det större, fotstycket, som å fyra af dessa småstycken aftecknad af pastoren J. E. Ljung, och jag har efter hans fullständigat min teckning af ristningen å de sednare, enär sedan dess denna del af inskriften lidit af eld och nötning. Mycket af Runstenshalfvan var vid nämnda tid doldt i spismuren.»

Om stenens förmodade vidare öde, se Boijes yttrande under Sö. 28 Nora.

På Tullgarns slott förvaras ett runstensstycke av rödaktig gråsten med djup och väl bibehållen ristning, som H. Hildebrand först granskat och säkert med rätta antagit tillhöra runstenen D 8vo 2. Styckets längd är 53 cm, bredden utefter det raka brottet i vänstra kanten 23 cm, den högra kanten är stenens ursprungliga, tjockleken är 14 cm. Ristningen ansluter sig till högra slingan. Mellan vänstra slingans inskrift och runstensstyckets saknas blott **-n** i **stai[n]** och de tre första runorna i ordet »denne» [pin]**a**. På planschen är foto av runstensstycket på Tullgarn sammanfört med D 8vo 2, på vars felaktighet det torde bero, att stycket icke alldeles får rum.

Inskriften har alltså varit följande med runorna från D 8vo 2 inom [].

[hrualtr : auk : ulef raistu : stain : pin]a at : puri [: fapur kupan : bunta : altrifar :]

Namnet gen. sg. f. **altrifar** är icke annars uppvisat. Om första leden antages vara *Al* föreligger den senare leden i gen. sg. *Sigr-drífar* Fm. 44, 5, som förutsätter nom. sg. *Sigr-dríf*, en biform till *Sigr-drífa*.

Översättning: Roald och Olev reste denna sten efter Torer, sin fader god, make till Aldriv.

32. Skåäng, Vagnhärads sn, Hölebo hd.

Pl. 23.

Litteratur: N. H. Sjöborg, Saml. f. Nord. Fornälskare III (1830), s. 118, fig. 191; L. 856; Stephens, ONRM II (1868), 887 f. med teckn., III (1884), s. 23 f.; S. Bugge, Nord. Tidskr. f. Filologi VII (1867), 348, VIII, 190; Arkiv f. nord. fil. VIII, 19, 22, XIII, 336, 338; Aarb. f. nord. Oldk. 1870, 189 f., 1871, 198, 1878, 69; 1905, 171—178; Norges Indskr. med de äldre Runar I, s. 66, 70, 280; L. F. A. Wimmer, Aarb. f. nord. Oldk. 1870, 189 f., 1871, 198, 1874, 60, 132, 145, 1878, 69; Die Runenschrift (1887) 63, 149, 160, 165 f., 167, not 2, 169, 210, not 1, 303, 367; I. Undset, Videnskabs Selsk. i Throndhjem Forh. 1875, s. 29; S. Boije af Gennäs, Runforskning i Södermanl. 1882, s. 143 f. i Sv. forn. tidskr. V; F. Burg, Die älteren nord. Runeninschriften, Berlin 1885, s. 98 f.; Th. v. Grienberger, Zeitschr. f. deutsche Philologie XXXIX (1907) s. 70; Arkiv f. nord. fil. XIV (1896), 116; E. Brate, Ark. f. nord. fil. XIV, 335; A. Noreen, Altisl. u. altnorw. Gram. 2 uppl. (1892) s. 262, 3 uppl. (1903) s. 342; O. v. Friesen, Runorna i Sverige (1907) s. 9, d:o (1915) s. 8, 25 i skriftserien Fordomtima 1; Hoops, Reallex. d. germ. Altertumskunde IV s. 16; M. Olsen, Norges Indskrifter med de äldre Runer II, s. 636 f.

Runstenen vid Skåäng offentliggjordes i litografisk avbildning 1830 av N. Sjöborg, efter teckning av kyrkoh. C. U. Ekström i Mörkö och angives ligga »på Skåängs gärde vid landsvägen».

För dessa undersökare var blott runslingan längs stenens kanter bekant. År 1867 undersöktes ristningen av H. Hildebrand, som därvid varnade den grunda urnordiska inskriften längs stenens mitt. För H. Hildebrands upptäckt och läsning redogöres hos

Stephens, ONRM II, 887 ff. Ristningen undersöktes vidare av J. Undset 1874, av S. Boije 1882, av S. Bugge 1885, av E. Brate 1901.

Runstenen står rest öster om landsvägen till Gnesta helt nära söder om en vägavtagning åt Skåängs skolhus och står något framåtlutad. Ämnet är röd granit. Höjden är 1,45 m, bredden vid foten 78 cm, i toppen 52 cm. Slingans bredd är 7 cm.

a) Den urnordiska inskriften:

Den urnordiska inskriften börjar 7 cm under toppslingans nedre linje utan skiljetecken. Efter 1—4 **hari**, av vilka 2 **a** är 8 cm, de övriga 9 cm höga, följer 5, som lästs som **ng** eller som **j** och består av ett 4,5 cm långt streck uppifrån och ett 6 cm långt nedifrån, nästan jämlöpande med övriga runstavar och böjda om varandras ändar utan beröring med en krok av ungefär samma riktning som bistaven till **† n**. Efter 6 **f a** följer 7 ***** av väsentligen samma utseende som **h** i yngre runraden, blott att bistaven, som lutar åt vänster, bildar mindre spetsig vinkel mot staven än den, som lutar åt höger. Runorna 8—13 äro **leugar**; 10 kan ej läsas som annat än **u**, så som Undset uppfattade den, alltså icke som **r**, vilket var Hildebrands läsning, staven är 9 cm lång, bistaven 8 cm för att komma på samma linje med det följande, som är ristat litet högre i raden.

Efter 13 **Y r** finnes 14, som genom sin litenhet gör intryck av ett skiljetecken. 14 har formen av siffran 7, bistaven är 3 cm, staven börjar upptill i jämnhöjd med toppen av 13 **Y** och är 7 cm, alltså betydligt kortare än de föregående runorna 12 **f a** 13 **Y r**, vars stavar äro 11 cm. Det är alltså för visso med orätt, som Bugge i sin sista tydning tolkar 14 som runan **i**.¹ En punkt finnes visserligen därefter, som kan vara huggen, men den behöver icke nödvändigt vara det, och det synes alltså riktigast att anse den som oavsiktlig.

Skiljaktigheten mellan hittills framställda tydningar beror i första rummet på olika uppfattning av mynderna 5 och 7.

Wimmer och Bugge uppfattade 5 som **ng** och ansågo 1—6 **haringa** vara den fullt utskrivna formen av ett mansnamn i nom. sing., som på kammen från Vi mosse, Fyn, Danmark, ristas **harnga**,² och vars stamord är det germ. **harja-* »här», Noreen³ jämför fht. *Herinc*.

Sedan Bugge i *Norges Indskr. med de äldre Runer* I, s. 31, visat, att motsvarande tecken på den norska Tune-stenen skall uppfattas som **j**, yrkade Th. v. Grienberger,⁴ att även på Skåäng-stenen runan 5 skall läsas som **j** och 1—6 **harija** alltså tydas som nom. sing. av ett mansnamn, som motsvarar fht. *Herio*, i det han ej heller förklarar sig tro på svaga urnordiska *ingan*-avledningar. Däremot invänder Bugge,⁵ att 5 icke väl kan vara **j**, då denna runa som 7 har en helt annan form, och framhåller runans senare betydelse som **a**-runa, vilken invändning åter O. v. Friesen⁶ söker göra kraftlös genom att antaga 7 vara ett felristat **n**, varom mera nedan.

Det av v. Grienberger antagna **harija** med kort rotstavelse är icke alldeles likställt med **arbija**, **arbijano**, Tune, enär det icke som detta överensstämmer med den indoeuropeiska regeln,⁷ att i midljud efter vokal halv-vokalen **j** stod efter kort vokal och enkel konsonant men **ij** efter lång vokal och enkel konsonant och efter kort vokal och konsonant grupp, av vilken regel man ock förklarat motsatsen mellan got. *harjis* och *hairdeis*; **harija** är ju trestavigt, fast det efter denna regel borde vara tvåstavigt.

Om ingen särskild förklaring kan finnas, synes detta förhållande vara ett hinder att antaga v. Grienbergers uppfattning.

¹ Aarb. 1905, s. 174.

² Stephens, ONRM I, 305.

³ Altisl. u. altnorw. Gram.³, s. 342.

⁴ Arkiv f. nord. fil. XIV, 116; Z. f. d. Ph. XXXIX, 70.

⁵ Aarb. 1905, s. 172.

⁶ Runorna i Sverige, s. 9.

⁷ Brugmann, *Grundriss d. vgl. Gram.* I, § 120, s. 113 f. Samma invändning har av M. Olsen, *Stedsnavnestudier* s. 20 anförts mot v. Grienbergers läsning **warijar** för **waringar** på den urnordiska runstenen Tørviken A., Bugge N. æ. I. nr 20, och göres N. æ. I. II. s. 63 gällande mot v. Grienbergers antagande av **harija** på Skåäng-stenen, varest ock framhålles, att ortsnamnet Häringe förekommer i Södermanland.

Mynden 7 * uppfatta H. Hildebrand och Wimmer¹ som skiljetecken, vartill v. Grienberger² ansluter sig, Bugge däremot³ som den yngre formen av jara-runan, vars namn förutsättes hava förlorat *j*- och blivit *ā*, så att runan här kan betecknas *ā*. Bugge förklarar Ark. f. nord. fil. VIII, 22 **aleugar** som ett tillnamn med betydelsen »som er uden Lögn», »som icke svigter» och jämför fht. *āherzēr* »excors», ags. *āemōd* »out of mood». Denna förklaring har Bugge sedermera⁴ utbytt mot en annan läsning och tydning, nämligen **haringa al eu gari** »Haringa hugg den fredhellige Mindesten for Gar (Geir)», i det Bugge fattar 14 som runan **i**, vilket på grund av dess litenhet och form måste vara orätt; **al** skall vara besläktat med got. *alhs* f. »tempel», betyda »hellig Gjenstand», eg. »Værn» och hava fått *ā* vid förlusten av *h* i *lh*; **eu** skall motsvara fvn. *hió* »högg». Då inskriften på Skåäng-stenen bör vara samtidig med den på den närbelägna Sö. 24 Berga, måste den vara ålderdomligare, än denna tydning av Bugge förutsätter.

G. Stephens⁵ uppfattar 7 * som en binderuna **gi**, Th. v. Grienberger⁶ som en grenform av **X g** med ursprungligt ljudvärde *gha*, båda åberopande förekomsten av * i fht. Wessobrunner gebet med betydelsen *gi* (*ga*), vilket tecken i en handskrift svårligen kan hava någon betydelse för en urnordisk runinskrift. Th. v. Grienberger anser det tänkbart, att inskriftens andra ord skall läsas **galeugar** och antingen vara ett binamn »lögna-aktig», som hör till got. *galiug*, n. »mendacium, figmentum» eller en apposition till egennamnet 1—6, som v. Grienberger läser **harija**, och då höra till got. *galiugan* »taga till äkta» samt betyda »äkta man», i vilket fall den avlidnes änka låtit rista inskriften.

O. v. Friesen,⁷ som läser och tyder: **harijan leugar** »Leug (reste stenen) åt Härje», visar sig uppfatta 7 * som runan **n**, antagligen först felskriven och sedan rättad. Hj. Lindroth⁸ betecknar O. v. Friesens tolkning som omtvistlig redan ur den synpunkten, att intet enda säkert exempel finnes på, att den, åt vilken vården är ägnad, sättes i dativ utan preposition; man kunde väl ock invända, att rättelse av felristat **n** är osannolik, då både † och ‡ betyda **n**.

Liksom Bugge förmenade, att 7 * bör antagas vara samma jara-runa som äger denna form, fast med betydelsen *a*, på Björketorp- och Stentoftens-stenarna, har jag⁹ ock antagit, att runan är densamma, men att 7 * här ännu har betydelsen **j** och utgör en förkortning av ordet *jah* »och», got. *jah*, som sammanbinder inskriftens två namn. På Nölinge (Fyrunga-)stenen i **tojeka** »jag gör» har nämligen **j** formen *, och min uppfattning av detta tecken därstädes har sedermera godkänts av Bugge¹⁰ och av O. v. Friesen hos Linderholm, *Nord. magi* s. 99.

Sammanställningen med den närbelägna Sö. 24 Berga, vars inskrift utgöres av namnen **fino** och **saligastir**, gör det mycket sannolikt, att Skåäng-stenens inskrift innehåller två namn, fast två mansnamn, och att dessa vore samordnade genom »och», got. *jah*, är blott, vad man kan vänta, liksom det ej heller vore överraskande att finna ett så vanligt ord uttryckt genom en förkortning.

Sammanställningen med Sö. 24 Berga gör alltså även O. v. Friesens tydning »Leug (reste stenen) åt Härje» osannolik, vilken även omöjliggöres genom uppfattningen av 7 * som **n** och *ij* uti namnet Härje.

Om 7 * med rätta uppfattas som **j**, blir det ock omöjligt att fatta 5 som **j**, den måste läsas **ng** och 1—6 alltså **haringa** som Bugge alltid vidhållit.

Th. v. Grienbergers invändning¹¹ mot antagandet av urnordiska svaga *ingan*-avledning är så tillvida beaktansvärd, som dylika i senare tid onekligen äro sällsynta. Lundgren¹² anför dock bland egentliga personnamn *Fullunggi* (av *Full-hughi*), *Styinge*, jämte *Stying*, av tillnamn *Brödhlinge*, *Alænninge*, *Öninge*,

¹ Aarb. 1874, s. 145; Die Runenschrift s. 166.

² Z. f. d. Ph. XXXIX, 72.

³ Aarb. 1871, s. 198; Ark. f. nord. fil. VIII, 19, 22, XIII, 338, Norges Indskr. med de ældre Runer s. 288.

⁴ Aarb. 1905, 174 f.

⁵ ONRM II, 889.

⁶ Z. f. d. Ph. XXXIX, 71 f.

⁷ Runorna i Sverige s. 9.

⁸ Till den urnordiska inskriften på Stentoftens-stenen s. 169 f. i Studier tillägnade Esaias Tegnér, Lund 1918.

⁹ Ark. f. nord. fil. XIV, 334.

¹⁰ Ark. f. nord. fil. XXII, 4 f.

¹¹ Z. f. d. Ph. 39, s. 70.

¹² Om fornsvenska personnamn på -ing och -ung, Sthlm 1886, s. 4 f.

Lyptinge, Stenkinge. Förstemann, *Altdeutsches Namenbuch*, I, 2 uppl., s. 958 säger, att enstaka försök synas hava gjorts att utvidga *-ing* till *-ingo*. Då övergång till svag böjning är att betrakta som ett slags smeknamnsbildning, som understundom inträder även av sammansatta namn (t. ex. fsv. *Gēr-mund-e* jämte *Gēr-mund*), kan i denna inskrift av den familjemedlem, som ristat eller låtit rista inskriften, **haringa** som ett uttryck för förtrolighet hava använts om den avlidne, som annars hette **haringar**. Jfr M. Olsens yttrande om **gudinga**, Huglen N. æ. I. II, s. 61 ff.

Även det andra namnet **leugar** är uppenbarligen ett kortnamn, vare sig av ett vanligt sammansatt namn eller ett dylikt ursprungligt öknamn. Något dylikt germanskt namn av denna form är emellertid icke uppvisat. Man har tänkt på en motsvarighet med grammatisk växling till grek. *Λεῦκος*, vilket redan i epos förekommer som kortnamn till sammansatta namn,¹ sådana som *Λευκό-δωρος*, *Λεύκ-ιππος*, *Ζά-λευκος*, *Σέ-λευκος* (av *Σελά-λευκος*). Wimmer, *Runinschr.* 210, not 1 tänker på en motsvarighet till fvn. *ljúgr*.

Inskriften a) är sålunda **haringa j leugar** med betydelsen av två samordnade mansnamn: Haringa och Leugar.

b) Inskriften från 1000-talet.

Ristningen är synnerligen tydlig. Ut i 44—48 **suain** är på **s** övre staven förlängd till nedre linjen så ock på 54 **s** i **sin**, fast förlängningen är svagare. 13 **s** i 70—73 **hans** är vänderuna.

Inskriften är följande:

skanmals	auk	×	olauf	×	pau	×	litu	×	kiara	×	merki	×	pausi	×	eftir	×	suain	×	fapur	×	sin	×	kup	×	hialbi
5	10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		60		65		

salu hans

70
Bugge, *Aarb.* 1870, s. 194 tror **skanmals** vara *Skamm(h)als* »korthals» och Stephens, *ONRM* III, 25 anför därtill *Hungerus Schamhals* SD. II, 530, jfr **henmikr** D. II, 43.

Översättning: Skanmals och Olov (kvinnonamn) de läto göra dessa märken efter Sven, sin fader. Gud hjälpe hans själ!

33. Skåäng, Vagnhärad sn, Hölebo hd.

Pl. 23.

Litteratur: D 8vo 1 (Fredriksdal); S. Boije, Sv. Fornminnesfören. tidskr. V, s. 143; Runverser 318.

Om runstenens fynd, läge och beskaffenhet yttrar Dybeck i D 8vo 1 följande: Hösten 1844 påträffades å det under Säteriet Fredriksdal hörande och därtill gränsande hemmanet Skåängs gärde, invid och till en del i en genom gårdet löpande rännil eller bäck, denna Runsten, så sjunken i marken och rännilen, att blott en del af dess ena sida var synlig. Ägaren till marken, Herr Öfverstelieutenanten Nils Hägerflycht, upptäckte snart, att stenen å undre sidan egde ristning, och lät till följe deraf, kort derefter aktsamt föra honom från sin olämpliga plats till Fredriksdal, der han nu reser sig å en täck höjd i trädgården, omhuldad af unga löfträn, buskar och blommor. — Intill nämnda gärde, vid hvilket en häradsväg utefter sjön Sillen, fast här på något afstånd från sjön, löper, ligger en vidsträckt kärrmark, af nuvarande ägaren upptagen till åker, och det är utom all tvifvel, att äfven gårdet fordomdags utgjort ett kärr. Runstenen kan i detta fall, icke varit rest å det ställe, der den 1844 påträffades, utan har troligen från någon plats invid eller åtminstone närmare häradsvägen, der ännu en Runsten (Liljegr. 856) finnes — en sådan ses ock vid samma väg, å Vappersta angränsande egor — blifvit förd till den från kärret flytande rännilen, att begagnas såsom gångbro. — Stenen, som består

¹ Fick, Die griech. Personennamen 2, s. 191.

4—232678. Södermanlands runinskrifter.